

TURINYS

Prologas	11
----------	----

PIRMA DALIS

1. Operacija „Luč“	27
2. Savų darbas	54
3. „Ledkalnio viršūnė“	83
4. Operacija „Įpėdinis“: „Buvo jau po vidurnakčio“	110
5. „Vaikiški žaislai purvo klanuose“	142

ANTRA DALIS

6. „Jį suformavo artimiausia aplinka“	167
7. Operacija „Energetika“	196
8. Nuo teroro prie imperinių ambicijų	223
9. „Apetitas kyla bevalgant“	251

TREČIA DALIS

10. <i>Obščiakas</i>	281
11. Londongradas	314
12. Kova prasideda	331
13. Juodieji pinigai	356
14. Švelnioji galia geležiniame kumštyje: „Aš vadinu jus stačiatikių Talibanu“	374
15. Tinklas ir Donaldas Trumpas	397
Epilogas	425
Padėkos	433

5

„Vaikiški žaislai purvo klanuose“

Jelcino „šeima“ bijojo, kad valstybės perversmą gali įvykdyti buvę komunistai, o iš tikrųjų ją įveikė šliaužiantis perversmas, organizuotas saugumo tarnybų žmonių. Apsiausta iš visų pusių „šeima“ neturėjo kito pasirinkimo, tik siekti kompromiso su KGB. Buvęs aukšto rango KGB karininkas, tuo metu artimas Putinui, teigė: „Jie privalėjo rasti kompromisinę figūrą. Egzistavo milžiniška buvusių ir vis dar pareigas einančių teisėsaugos pareigūnų armija. Jiems [„šeimai“] reikėjo asmens, gebančio garantuoti sklandžius santykius su šia jėga po Jelcino pasitraukimo. Puolamas iš visų pusių Kremlius neturėjo jokių šansų. Tai buvo priverstinis sprendimas, pagrįstas didžiule baime, kad Jelcino pasitraukimas iš valdžios gali baigtis kontrrevoliucija ir visko, ką jie tokiomis didžiulėmis pastangomis sukaupė, praradimu. Tai buvo saugumo ir susitarimų klausimas. Jiems atrodė, kad Putinas tėra laikina figūra, kurią jie gali kontroliuoti. Vienintelis tam itin stipriai prieštaravęs asmuo buvo Čiubaisas. Jis bijojo, kad Putino biografijos faktai – jo tarnyba KGB struktūroje – gali reikšti, jog jis nebus lengvai valdoma marionetė „šeimos“ narių rankose. Ir intuicija Čiubaiso neapgavo.“

Ilgą laiką Putinas Rusijoje buvo vaizduojamas kaip „atsitiktinis prezidentas“, tačiau nei jo staigus kilimas karjeros laiptais Kremliuje, nei šuolis į prezidento postą nebuvo panašūs į atsitiktinumą. Artimas Putino kolega iš KGB sakė: „Kai pakvietė jį į Maskvą, jie jau buvo pradėję tikrinti jo tinkamumą.“ Jei išoriniam pasauliui Jelcino valdoma Rusija atrodė kaip epochinių permainų šalis, tai pačioje Rusijoje saugumo tarnybų žmonės vis dar buvo šešėlinė jėga, su kuria reikėjo skaitytis. Jelcino Kremliuje ir žemesniuose postuose šalies institucijose ir kompanijose dirbo tokių KGB

atstovų, kurie prieš dešimt metų rėmė pastangas Rusijoje įtvirtinti laisvąją rinką puikiai suprasdami, kad Sovietų Sąjunga, remdamasi planine ekonomika, negali konkuruoti su Vakarais. Jie iš užkulisių stebėjo, kaip valdant Jelcinui praranda jų pačių pradėtų reformų kontrolę. Jie buvo išvesti iš rikiuotės, kai Jelcino epochos laisvės sudarė galimybę dar sparčiau įsigalėti oligarchams, dešimtojo dešimtmečio viduryje aplenkusiems savo šeimininkus iš KGB. Šios laisvės sukūrė banditišką kapitalizmą, kuris galiausiai leido saugumo tarnybų žmonėms sukompromituoti Jelciną ir jo šeimą. Rinkai žlugus, atėjo jų metas. Šiems žmonėms Kremliaus užkulisiuose jau seniai planuojant steitistinį revanšą, Jelcinas ir jo šeimos nariai kaip tik tapo pažeidžiami dėl „Mabetex“ skandalo ir glaudžių verslo ryšių su Berezovskiu.

„Organizacijos, kuriose tarnavo saugumiečiai, nežlugo, – sakė Thomas Grahamas, buvęs JAV nacionalinio saugumo tarybos Rusijos grupės vadovas. – Asmeniniai tinklai neišnyko. Jiems tiesiog reikėjo žmogaus, kuris tuos tinklus vėl sujungtų į visumą. Toks buvo ateities planas. Jei tai nebūtų buvęs Putinas, būtų buvęs kas nors kitas, irgi toks kaip jis.“

Didesnė užkulisinė Kremliaus saugumiečių grupuotė siekė tik apsaugoti nuosavybę ir ekonominę naudą, kuri buvo sukurta pakeliui į laisvąją rinką. Kremliuje vyravo įsitikinimas, jog po Jelcino epochos chaoso naujasis prezidentas, kad ir kas jis galėtų būti, turi įkūnyti steitistinį pralaimėjusiųjų revanšą – revanšą tų, kurie valdant Jelcinui nukentėjo labiausiai, tai yra mokytojai, gydytojai, teisėsaugos pareigūnai ir kiti biudžetininkai. „Mes ieškujome to, kuris suburtų Kremliui palankią koaliciją, – sakė Glebas Pavlovskis, buvęs Kremliaus patarėjas ir viešųjų ryšių technologas. – Į valdžią turėjo ateiti kitokio stiliaus politikas ir užbaigti posovietinį pereinamąjį laikotarpį.“

Buvęs prezidento patarėjas ekonomikos klausimais Andrejus Ilarionovas teigė: „Bet koku atveju šalies valdymą turėjo perimti būtent KGB.“

Jei Primakovas, kaip planas „A“, simbolizavo komunistinio stiliaus revanšo grėsmę ir labai realų pavojų, kad bendro Primakovo ir Lužkovo kandidatų sąrašo sėkmės rinkimuose į parlamentą atveju Jelcinas ir jo „šeima“ galėjo atsidurti už grotų, tai Putinas buvo tas juos turėjęs išgelbėti *silovikas* arba tas kerėtojas, visai įtikinėjęs „šeimą“ esąs pažangus, esąs vienas iš jų. Ilarionovas sakė: „Putinas buvo puikus politikas ir jis įgyvendino labai sėkmingą operaciją, įgydamas „šeimos“ pasitikėjimą. Primakovas buvo laikomas pagrindiniu Jelcino priešu. Saugumiečiai tiksliai apskaičiavo, kad Jelcinas neperduotų valdžios tiesiog šiaip.“

Bet, skubėdama gelbėti savo kailį, Jelcino „šeima“ pradėjo atidavinėti vadžias jaunesnei kagėbistų grupuotei, kuri savo nuožmumu siekiant valdžios, regis, gerokai pranoko vyresnę, „valstybišką“ Primakovo kartą. Kremliaus intrigų sambrūzdyje ir vykstant karams tarp klanų – net ir saugumo tarnybose – Jelcino „šeima“ perdavinėjo valdžią tam saugumiečių aljansui, kuris susiformavo įnirtingose Sankt Peterburgo kovose, kurio valdžios troškimas buvo didžiausias ir kurio demonstruojant savo lojalumą niekas negalėjo sustabdyti.

Kremliaus viešųjų ryšių technologai be atvangos plūso vaizduodami, kad Putinas ryžtingai veikia siekdamas užkirsti kelią čečėnų įsiveržimams į Dagestaną. Tačiau pirmaisiais Putino premjeravimo mėnesiais jo reitingas kilo labai lėtai. Jis vis dar dažnai būdavo apibūdinamas kaip bespalvis. Putinas panėšėjo į pilką, sunkiai pastebimą biurokratą, o tuo metu neseniai pristatytas Primakovo ir Lužkovo aljansas vis stiprėjo: įtakingi šalies regionų vadovai vienas po kito stojo į eilę norėdami prie jo prisijungti. Maža to, visą laiką vertė skambėti pavojaus varpus žinios apie užsienyje vykdomus tyrimus. Pranešimai apie Niujorko banko tyrimą ir tai, kad jis gali nuvesti iki Jelcino „šeimos“, buvo tarsi tikintis bomba. Be abejo, įtampą dar labiau didino „karščiausios naujienos“ apie sąsajas tarp „Mabetex“ kredito kortelių ir Jelcino „šeimos“. Kažkur užrakinti Rusijos Federacijos prokuratūros seife savo valandos laukė jau pasirašyti suėmimo orderiai.

Bet tada įvyko dar viena lemtinga metamorfozė.

Pasak Pugačiovo, būtent tuo metu jis pasiūlė žengti patį ryžtingiausią žingsnį. Jis ėmė atsargiai įtikinėti Tatjaną ir Jumaševą, jog Jelcinas turėtų pasitraukti iš pareigų pirma laiko, kad Putinas jį galėtų pakeisti iki kitų rinkimų. Tai buvo vienintelis būdas, garantuojantis Putino šuolį į prezidento postą. Pugačiovas jiems sakė: „Mes nesugebėsime išsilaikyti valdžioje iki prezidento rinkimų, vyksiančių kitą vasarą. Nepadės ir tai, kad Jelcinas sakė norįs, jog jis [Putinas] būtų jo įpėdinis. Jo [Putino] atsiradimas prezidento poste vis tiek bus mūsų darbas.“ Diskusijos vyko valandų valandas. Jumaševas buvo įsitikinęs, kad Jelcinas nesutiks. Pugačiovas pasakojo: „Aš jam pasakiau, jog tai yra jo asmeninio saugumo klausimas, jo šeimos saugumo klausimas ir visų mūsų saugumo klausimas. Tai mūsų šalies ateities klausimas. Bet Jumaševas tvirtino: „Suprask, jis niekada neatiduos valdžios.“

Galiausiai Jumaševas, pasak Pugačiovo, sutiko pakalbėti su Jelcinu. Kai kitą dieną Pugačiovas atvyko į Kremlių, jam paskambino Jumaševas

ir pasakė, jog klausimas išspręstas. Nors Pugačiovas teigė būtent šitaip, Jumaševas tvirtino, kad tada joks panašus sprendimas nebuvo priimtas. Oficiali Kremliaus versija visada buvo tokia, jog Jelcinas nusprendė pasitraukti iš prezidento posto daug vėliau, metams artėjant prie pabaigos.

Tačiau du kiti buvę Kremliaus pareigūnai taip pat nurodė, kad minėtas sprendimas buvo priimtas anksčiau, tikrai ne baigiantis metams, o vienas artimas Putino sąjungininkas iš KGB sakė irgi pastebėjęs, jog rengiama kažkas rimta. Rugsėjo pabaigoje Putinas su vienu iš savo artimiausių bičiulių kelioms dienoms užsisiklėdė savo senojoje *dačioje* vasarnamių kooperatyve „Ozero“. Putinas čia atvyko norėdamas pabūti vienumoje, sakė jo artimas sąjungininkas. Jis buvo paskendęs mintyse ir jį kažkas akivaizdžiai slėgė.

Prabėgus vos kelioms savaitėms po tą rugsėjį Rusiją sukrėtusios tragedijos ir siaubo, visuomenės požiūris į Putiną stipriai pasikeitė. Pranešimų apie „Mabetex“ tyrimą praktiškai nebeliko, Putinas perėmė vadovavimą, o Jelcinas tapo nebematomas.

*

Vėly 1999 metų rugsėjo 9-osios vakarą Dagestano mieste Buinakske užminuotas automobilis rėžėsi į daugiabutį namą – žuvo šešiasdešimt keturi žmonės, daugiausia rusų kariškių šeimų nariai. Šis teroro aktas buvo vertinamas kaip atsakas į tai, kad federalinė valdžia suaktyvino ginkluotą kovą su Čečėnijos maištininkais, kurie tą patį savaitgalį vėl įsibrovė į Dagestaną ir užėmė kelis kaimus, praėjus vos vienai dienai, kai Putinas, naujasis ministras pirmininkas, paskelbė apie federalinių pajėgų pergalę Dagestane. Tai atrodė kaip dar vienas tragiškas atvejis pavienių konfliktų grandinėje, į kuriuos Rusija buvo įtraukta nuo tada, kai 1994-aisiais Jelcinas pradėjo karą su čečėnų separatistais.

Kai vos po keturių dienų kitas sprogdymas sugriovė centrinę daugiabučio namo sekciją apsnūdusiame darbininkų klasės rajone Maskvos pietryčiuose ir žuvo devyniasdešimt keturi tuo metu savo lovose miegoję žmonės, Rusijos ginkluota kova Kaukaze, regis, negailestingai išsiplėtė. Iš pradžių tyrėjai sakė, jog sprogo dujos. Mažai čia gyvenusių šeimų turėjo ką nors bendra su Čečėnijos Respublika, tuo metu siekusia atsiskirti nuo Rusijos. Kaip šis teroro aktas galėjo būti susijęs su taip toli vykstančia ginkluota kova? Visgi vienas po kito, nepateikdami jokių įrodymų, pareigūnai ėmė tvirtinti, jog tai esąs čečėnų teroristų darbas. Gelbėtojais buvo ką tik baigę

traukti paskutinius apdegusius kūnus iš griuvėsių to, kas neseniai buvo namas Nr. 19 Gurjanovo gatvėje, kai dar po keturių dienų naujas sprogimas visiškai sunaikino pilkai gelsvą devynių aukštų daugiabutį namą Kaširos plente pietinėje Maskvos dalyje. Žuvo šimtas devyniolika žmonių. Vienintelis įrodymas, kad čia gyveno žmonės, atrodo, buvo vaikiški žaislai, likę plūduriuoti purvo klanuose.

Maskvoje plito panika. Kone dešimtmetį tai įsiliepsnojantis, tai prięstantis karas su separatistais maištininkais šalies pietuose pirmą kartą pasiekė valstybės sostinę. Visame krašte didėjant įtampai ir baimei, straipsniai apie finansinius skandalus, siejamus su Jelcino „šeima“, dingo iš pirmųjų laikraščių puslapių, užtat Vladimiras Putinas tapo ypač matomas. Tai buvo tas lemiamas momentas, kai Putinas perėmė valdžią iš Jelcino. Staiga jis pasidarė šalies vyriausiuoju kariuomenės vadu, vadovaujančiu pompastiškai kampanijai, kurios tikslas – oro atakomis prieš Čėčėniją atkeršyti už teroro aktus.

Tai, kas įvyko tą rudenį, kai daugiabučių sprogdinimų aukų skaičius viršijo tris šimtus, o Kremlius vykdė skrupulingą viešųjų ryšių kampaniją, tapo pačiu kraupiausiu ir svarbiausiu Putino iškilimo galvosūkiu. Ar galėjo Putino saugumiečiai sprogdinti savus žmones, ciniškai siekdami sukurti krizę, kuri jam garantuotų patekimą į prezidento postą? Šis klausimas dažnai užduodamas, tačiau atsakymų tektų ieškoti su žiburiu. Susidaro įspūdis, jog visi, kurie rimtai gilinosi į šį dalyką, netikėtai mirė arba buvo suimti. Visgi neįmanoma įsivaizduoti, kad be tų sprogdinimų ir po to įvykdytos koordinuotos karinės kampanijos Putinas būtų sutelkęs tokią paramą, jog galėtų mesti rimtą iššūkį Primakovui ir Lužkovui. Antraip Jelcino „šeima“ būtų taip ir likusi skendėti „Mabetex“ ir Niujorko banko veiklos tyrimų klampynėje, o Putinas, kaip Jelcino pasirinktas įpėdinis, taigi sietinas su jo „šeima“, irgi būtų nustumtas į užribį. Tačiau dabar, pačiu laiku, jis staiga pasirodo pasitikintis savimi ir viskam pasiruošęs. Jelcinui visiškai dingus iš viešumos, būtent jis, Putinas, buvo tas drąsus ir energingas herojus, kuris rugsėjo 23 dieną Čėčėnijos sostinei Grozniui smogė oro atakomis. Kreipdamasis į Rusijos žmones gatvės kalba, jis pažadėjo „naikinti“ teroristus „išvietėse“, o atsiskirti siekiančią respubliką vadino kriminaline šalimi, pilna laisvai besibastančių „banditų“ ir „tarptautinių teroristų“, kurie daro vergais, prievartauja ir žudo nekalčius rusus. Rusams tai buvo tarsi gurkšnis gaivaus oro. Vietoj paliejusio Jelcino jie staiga įgijo ryžtingą ir atsakingą lyderį.

Serijoje sklandžių televizijos reportažų apie netikėtus Putino susitikimus su kariuomenės vadovybe Dagestane jis iššoka iš betupiančio

karinio sraigtasparnio vilkėdamas mūšiui skirta apranga: žalsvos spalvos kelnėmis ir šviesia striuke. Televizija rodė, kaip jis, apsuptas karo vadų, iškilmingai sako tostą karo lauko palapinėje. „Mes neturime teisės rodyti net sekundinio silpnumo, nes jei mes jį parodysime, tai reikš, kad visi tie, kurie žuvo, žuvo veltui“, – sakė jis tvirto įsitikinimo kupinu balsu. Putinas buvo pristatomas kaip šalies gelbėtojas, rusų Džeimsas Bondas, kuris atkurs tvarką ir atgaivins viltį.

Ši karinė kampanija buvo stimulus pažemintam rusų nacionaliniam orumui. Putino valdymas iškart tapo dideliu kontrastu Jelcino epochai, kurioje vyravo chaosas ir finansinis krachas. Oro atakos prieš Čėčėniją Rusijos žmonėms leido išlieti dešimtmetį slopintą pagiežą, kurią tais metais dar labiau sustiprino NATO skverbimasis į Rytų Europą – tradicinę Rusijos įtakos sferą. Oro atakos nusitęsė į rudenį, Čėčėnija buvo vis labiau niokojama, o civilių gyventojų aukos siekė tūkstančius – užtat Putino reitingas nuo 31 procento rugpjūtį pašoko iki 75 procentų lapkričio pabaigoje. Atrodė, kad planas „Operacija „Įpėdinis“ – tokiu pavadinimu jis vėliau tapo žinomas – puikiai veikia: buvo suformuota milžiniška Putiną palaikanti dauguma.

Visgi kone iškart pasigirdo abejonių dėl daugiabučių namų sprogdinimų Maskvoje. Vienas pirmųjų triukšmauti ėmė deputatas komunistas Viktoras Iljuchinas, kuris pareiškė, jog šiuos sprogdinimus galėjo suorganizuoti Kremlius, siekdamas kurstyti isteriją ir diskredituoti Lužkovą. Ne vieną mėnesį Maskvoje sklandė gandai, kad Kremlius gali sukelti kokią nors krizę ir ta dingstimi atšaukti rinkimus. Dūmos pirmininkas Genadijus Seleznievas apie dar vieną tokį sprogdinimą Volgodonsko mieste Rusijos pietuose Dūmos narius informavo trimis dienomis anksčiau, negu tas sprogdinimas iš tikrųjų buvo įvykdytas. Rimčiausių įtarimų Kremliaus atžvilgiu kilo tada, kai vėl rugsėjo 22-osios vakarą vienas Riazanės gyventojas vietinei milicijai pranešė matęs, kaip trys įtartinais atrodantys asmenys nešė kažkokius maišus į jo daugiabučio namo Nr. 14/16 Novoselovo gatvėje rūsį. Iki atvykstant milicijai tie asmenys spėjo pašalinti automobiliu, kurio valstybiniai numeriai buvo iš dalies uždengti. Milicininkai apieškojo daugiabučio namo rūsį ir išėjo iš jo sukrėsti ir išbalę: jie rado tris maišus, prijungtus prie detonatoriaus ir laikrodinio mechanizmo. Skubiai buvo evakuotas visas daugiabutis ir jo persigandę gyventojai galėjo grįžti į savo namus tik kitą vakarą. Milicija iš pradžių sakė, kad atlikus laboratorinį tyrimą maišuose aptikta heksogeno – itin galingos sprogstamosios medžiagos – pėdsakų. Būtent heksogenas buvo panaudotas vykdant kitus daugiabučių namų sprogdinimus. Vietinės

FSB vadas teigė, jog sprendžiant iš laikrodinio mechanizmo nustatymo sprogimas turėjo įvykti pusę šešių ryto, ir sveikino namo gyventojus, per plauką išvengusius katastrofos.

Siekdamos susekti tariamus teroristus, Riazanės FSB ir milicija pradėjo didžiulę operaciją. Visas miestas buvo apsuptas kordonu. Kitą dieną, rugsėjo 24-ąją, Rusijos vidaus reikalų ministras Vladimiras Rušaila teisėsaugos vadovams Maskvoje pranešė, jog išvengta dar vieno sprogdinimo. Tačiau Nikolajus Patruševs – kandus ir šiurkščiakalbis FSB vadas, artimai bendradarbiavęs su Putinu Leningrado KGB – po pusantros valandos televizijos reporteriui pareiškė, jog maišuose būta tik cukraus ir kad visas šis epizodas tebuvo pratybos, gyventojų budrumo patikrinimas. Šis Patruševs, nuožmaus ir nepalenkiamo užkulisinis žaidimų meistro, paaiškinimas ne tik prieštaravo Rušailos žodžiams, bet ir turėjo tapti staigmena Riazanės FSB, kuri, regis, buvo besučiumpanti asmenis, padėjusius tuos maišus daugiabučio namo rūsyje. Gyventojas, rugsėjo 22-ąją apie incidentą pranešęs milicijai, vėliau sakė, kad medžiaga tuose maišuose buvo geltona ir panašesnė į ryžius negu į cukrų. Pasak ekspertų, tai atitiko heksogeno apibūdinimą.

Dar ne vieną mėnesį daugiabučio namo Nr. 14/16 Novoselovo gatvėje gyventojus piktino, klaidino ir varė į neviltį vienas kitam prieštaraujantys pranešimai. Kai kurie tvirtino netikį, jog tai galėjo būti tiesiog pratybos. Vėliau pasirodė pranešimas, kad vietinė teisėsauga užfiksavo, jų manymu, tų tariamų teroristų skambutį į telefono numerį, siejamą su FSB būstine Maskvoje. Jei tai buvo tiesa, vadinasi, turėjo pradėti atrodyti, jog Patruševs savo kalbomis apie pratybas tiesiog siekė užkirsti kelią tolesniam tyrimui. Vietiniai valdžios organai, vadovavę tam tyrimui, nutilo, o paklausti žurnalistų tik kartodavo oficialią versiją, kad tai buvo pratybos. Milicijos sprogstamųjų medžiagų ekspertą, atlikusį pirminius laboratorinius tyrimus, pervedė į specialią grupę, kurios nariams buvo uždrausta bendrauti su žurnalistais. Su įvykiu susijusius dokumentus atitinkama tarnyba kaipmat įslaptino.

Po kelerių metų, 2003-iaisiais, drąsus buvęs FSB pulkininkas Michailas Trepaškinas, surizikavęs tirti Maskvos daugiabučių namų sprogdinimus, buvo nuteistas ir ketveriems metams įkištas į karinį kalėjimą. Jį suėmė praėjus vos kelioms dienoms, kai jis žurnalistui pasakė, kad pamatęs fotorobotą asmens, įtariamo dalyvavus sprogdinant daugiabutį namą Gurjanovo gatvėje, atpažino vieną FSB agentą. (Šis fotorobotas, sudarytas remiantis vieno iš liudytojų, namo komendanto, apibūdinimu, vėliau

buvo perdarytas taip, kad panėšėtų į tinkamesnį subjektą – čečėną, kuris gynėsi esąs nepagrįstai apkaltintas. Originalus fotorobotas išnyko iš milicijos dokumentacijos.)

Jei iš tiesų tokiu – tikrąja to žodžio prasme – mirtinu būdu siekta didinti Putino reitingą, tai buvo pirmas šiurpinantis požymis, rodantis, kaip toli yra pasirengę eiti kagėbistai. Šie sprogdinimai metų metus kėlė begalę klausimų, o tiriamosios žurnalistikos atstovai kuo išsamiausiai aprašinėjo viską, kas tada įvyko, bet tik tam, kad atsitrenktų į Kremliaus neigimo sieną. Visgi neseniai toje sienoje atsirado vienas pirmųjų įskilimų. Buvęs Kremliaus pareigūnas pareiškė girdėjęs, kaip Patruševs atvirai kalbėjo apie tai, kas iš tikrųjų įvyko Riazanėje. Vieną dieną Patruševs ėmė svaitytis žaibais, kaltindamas vidaus reikalų ministrą Rušailą (užsilikusį nuo Jelcino laikų ir turėjusį artimų ryšių su Berezovskiu) tuo, kad jis vos neatskleidė FSB dalyvavimo vykdant tuos sprogdinimus, mat Rušailos žmonės jau buvo besučiumpantys FSB agentus, kurie padėjo sprogmenis. Rušaila vos nesužlugdė visos operacijos ieškodamas kompromituojančios informacijos apie FSB ir Patruševą, todėl FSB, siekdama sustabdyti bet kokią tolesnį tyrimą, buvo priversta atsitraukti ir pareikšti, kad tuose maišuose būta cukraus ir nieko daugiau.

Patruševs, žinoma, jautė ne sąžinės graužatį, o pyktį dėl to, kad grasinama demaskuoti FSB. Buvęs Kremliaus pareigūnas sakė, jog vis dar negali visiškai suvokti to, ką tada girdėjo: „Tie sprogdinimai nebuvo būtini. Rinkimai mums vis tiek būtų buvę sėkmingi.“ Kremliaus propagandos mašina buvo pakankamai galinga, kad garantuotų Putino pergalę bet koku atveju. Bet Patruševs, sakė minėtas pareigūnas, „norėjo Putiną pririšti prie savęs, norėjo, kad jis susikrūvintų“.

Rusijos prezidento spaudos sekretorius Dmitrijus Peskovas šį tvirtinimą atmetė kaip „visišką nesąmonę“. O Valentinas Jumaševs iki šiol tvirtina, kad FSB niekaip negalėjo būti susijusi su tais daugiabučių namų sprogdinimais. „Esu absoliučiai tikras, kad tai netiesa, – sakė jis. – Šalis kategoriškai nenorėjo antrojo Čečėnijos karo.“ Pasak jo, pirmasis karas buvęs toks žeminantis, o kažkada buvusi didi Rusijos kariuomenė praradusi tiek daug gyvybių šioje mažytėje respublikoje, kuri vos figūruoja žemėlapyje, kad „būti karo Čečėnijoje iniciatoriumi prilygo savižudybei. Organizuoti daugiabučių namų sprogdinimą ir šitaip pradėti antrąjį Čečėnijos karą – tai būtų tarsi siekimas visiškai sužlugdyti politinę ateitį asmens, kurį tu bandai remti.“ Tačiau Putino vykdoma karinė kampanija labai skyrėsi nuo Jelcino karo, per kurį buvo prarasta tiek daug gyvybių.

Putino karą daugiausia sudarė oro atakos, o ne sausumos kariuomenės operacijos. Ir tą skirtumą Putinas pabrėžė iš pat pradžių: „Šį kartą mes nesišime savo vaikinų tiesiai į priešų ugnį.“ Kremliaus viešųjų ryšių technologas Pavlovskis irgi neigė samokslo versiją: „Mums atrodė, kad daugiabučių namų sprogdinimai <...> rinkimų požiūriu yra naudingi Lužkovui. Bet jis staiga dinga iš viešumos. <...> Tą „heksogeno rugsėjį“ Maskvos meras prarado šansą tapti Rusijos vadovu.“

Tačiau Maskvos meras Lužkovas neturėjo galios įsakyti smogti Čečėnijai oro atakomis keršijant už tuos teroro aktus. Nors ji rėmė žiniasklaidos magnato Vladimiro Gusinskio televizijos kanalas NTV, jis niekaip nebūtų įstengęs sukurti tokios propagandos mašinos, kokią sukūrė valstybinis televizijos kanalas RTR ir Berezovskio valdomas televizijos kanalas ORT, kurie vergiškai reklamavo kiekvieną Putino veiksmą. Kad ir kaip ten būtų, visi Kremliaus kontrargumentai atrodė silpni. Jei sprogdinimai buvo FSB darbas, Jelcino „šeima“ galėjo apie tai nežinoti. Tokios iniciatyvos be skrupulų galėjo imtis ir Putino kagėbistai. Vienas Jelcino „šeimai“ artimas asmuo sakė: „Mes nė neįtarėme, kad galėtų būti kitaip.“ Bet jei sproginimus organizavo FSB, tai ji gerokai pranoko net KGB, kuris, siekdamas žlugdyti ir skaldyti Vakarus, nuo XX a. septintojo dešimtmečio rėmė teroristines grupuotes Viduriniuose Rytuose ir Vokietijoje. Vokiečių teroristai, prižiūrimi Stasi ir KGB, sprogdino amerikiečių kariškius Berlyno naktiniuose klubuose ir vokiečių bankininkus, šiems vykstant į darbą. Jei tikėsime buvusio Raudonosios armijos frakcijos nario pasakojimu, Vladimiras Putinas, tarnaudamas Dresdene, irgi bendradarbiavo su šių grupuočių nariais. Tačiau buvo visiškai kas kita tokius metodus naudoti prieš savus Rusijos piliečius. Vienas rusų magnatas, buvęs artimas Berezovskiui, vėliau sakė: „Tuo metu aš negalėjau patikėti, kad kokie nors Rusijos piliečiai dėl politinių tikslų galėtų būti pasirengę nužudyti tiek daug civilių. Bet dabar, nors nesu įsitikinęs, ar jie prikišo nagus, ar ne, aš žinau tik vieną dalyką: kad jie tikrai gali dar daugiau.“ O aukšto rango rusų bankininkas, turintis ryšių su Išorinės žvalgybos tarnyba, kalbėjo šitaip: „Kad ir kaip į tai žiūrėtum, savo rinkimų kampaniją jis pradėjo daugiabučių namų sprogdinimais.“

Putinas prisistatė kaip šiurkščiakalbis lyderis, priklausantis naujai kartai. Pavlovskis sakė: „Jo [rinkimų] kampanija užsidėjo nacionalinės išsivadavimo revoliucijos stilistinę kaukę. Tai buvo paprastas vyrukas iš Leningrado komunalinio buto – vyrukas, kuris dėl žmonių užima Kremlių. <...> Putino sprendimas pradėti karą keršijant už sprogdinimus buvo

spontaniškas, tačiau nesugriovė mūsų modelio. Tai derėjo su stiprios naujos santvarkos idėja.“

*

Borisui Berezovskiui, greitakalbiui matematikui, kuris įkūnijo tipišką Jelcino epochos oligarchą, daugiabučių namų sprogdinimai nedavė ramybės dar ne vienus metus. Vėliau, susipykęs su Kremliumi ir priverstas emigruoti į Londoną, Berezovskis vis pareikšdavo, kad FSB yra susijusi su tais sprogdinimais.

Tačiau anuo metu Berezovskis vis dar buvo politinėje scenoje, tad, grėsmingai artėjant 1999-ųjų gruodžio parlamento rinkimams, jis užgniaužė savo nuogastavimus dėl kagėbistinės Putino praeities ir ėmė stipriai remti jo rinkimų kampaniją. Net ir paguldytas į ligoninę dėl hepatito, tą rudens Berezovskis per savo televizijos kanalą ORT vykdė pribloškiančią televizinę kampaniją, siekdamas pakirsti Primakovo ir Lužkovo reputaciją. Šie du asmenys suformavo galingą parlamentinį aljansą, kuris vadinosi „Tėvynė – visa Rusija“ („Otečestvo – vsia Rossija“) ir kuriam Dūmos rinkimai turėjo tapti pirmuoju esminiu jo galios išbandymu. Iš ligoninės lovos Berezovskis vėlai vakare skambindavo į ORT ir duodavo nurodymus Sergejui Dorenkai, populiariam žemu balsu kalbančiam komentatoriui, kuris savo kassavaitinėje laidoje Primakovą ir Lužkovą puldavo taip žiauriai, kad tai peržengdavo ribas net pagal šmeižikiškų Rusijos žiniasklaidos karų standartus. Vienoje savo laidoje Dorenka apkaltino Lužkovą paėmus 1,5 milijono dolerių „dėkingumo mokestį“ iš korumpuoto Ispanijos pajūrio miesto mero, o Lužkovo žmona Jelena Baturina, didžiausia Maskvos statybų magnatė, tariamai per užsienio bankų grandinę pervedė į užsienį šimtus milijonų dolerių. Kitoje savo laidoje Dorenka teigė, kad šešiasdešimt devynių metų Primakovas netinka prezidento pareigoms, nes neseniai Šveicarijoje jam buvo atlikta klubo operacija. Akcentuojant šį argumentą, panaudota išraiškinga kraujo ir kaulų nestokojanti filmuota medžiaga, kurioje buvo rodoma, kaip panaši operacija Maskvoje atliekama kitam pacientui. Dar labiau įsijautęs į kaltintojo vaidmenį Dorenka pareiškė, kad vadovaudamas Rusijos išorinės žvalgybos tarnybai Primakovas galėjo prisidėti prie dviejų bandymų nužudyti Gruzijos prezidentą Eduardą Ševardnadzė. Dorenka savo laidoje taip pat vis rodė vaizdajuostę, kurioje buvo užfiksuotas Skuratovas su prostitutėmis. Šitaip siekta diskredituoti regionų vadovus, kurie prisijungė prie aljanso „Tėvynė – visa Rusija“ ir palaikė Skuratovą.

Kaip visada nenustygstantis Berezovskis pareiškė, jog ketina sunaikinti Primakovą ir Lužkovą. Vieną naktį rudens pradžioje išsmukęs iš ligoninės, jis atėjo pas savo bendrininką ir ėmė rengti rinkimų kampanijos strategiją. „Jis buvo nepaprastai įsikarščiavęs ir atrodė kaip pamišėlis, – vėliau pasakojo tas bendrininkas. – Kaip paprastai jis turėjo tris mobiliuosius telefonus ir be paliovos kalbėjo. Jis vis kartojo: „Aš juos sumalsiu į miltus. Iš jų nieko neliks.“ Nors Putino reitingas stabiliai kilo, rizika išliko didžiulė. Primakovo laikais pradėtas Berezovskio verslo sandorių kriminalinis tyrimas vis dar buvo nebaigtas. Jam tebegrėsė pavojus būti suimtam.

Dorenkos laidos visuomenei darė poveikį ir laikui bėgant aljanso „Tėvynė – visa Rusija“ palaikymas ėmė mažėti. Visgi priekaištai Primakovui ir Lužkovui galėjo atrodyti banalūs, palyginti su Jelcino „šeimos“ finansiniais skandalais, apie kuriuos nuolat rengė reportažus konkuruojantis televizijos kanalas NTV, palaikęs Primakovą ir Lužkovą. Ir nors kaip atsvarą aljansui „Tėvynė – visa Rusija“ Berezovskis padėjo paskubomis įkurti partiją „Vienybė“ („Jedinstvo“), ši panėšėjo tik į beformę mažai žinomą ir beveidžių biurokratų masę. Lapkričio viduryje partijos „Vienybė“ reitingas tesiekė 7 procentus, o aljanso „Tėvynė – visa Rusija“ – 20 procentų.

Tik kai lapkričio pabaigoje Putinas padarė viešą pareiškimą, kuriuo parėmė „Vienybę“, šios partijos reitingas ėmė didėti. Tuo metu gausūs televizijos reportažai apie ryžtingus Putino veiksmus prieš Čėčėniją jį jau buvo pavertę politiniu Midu, todėl per kelias savaites „Vienybės“ reitingas nuo 8 procentų pakilo iki 15 procentų. Nepaisant tolesnio didelio Primakovo palaikymo, aljanso „Tėvynė – visa Rusija“ reitingas nukrito maždaug iki 10 procentų, o su 21 procentu pirmavo komunistai. Paties Putino reitingas šovė į neįtikėtinas aukštumas ir siekė 75 procentus. Šiaip ar taip, jei ne Putino parama partijai „Vienybė“, net ir milžiniškos Berezovskio ir Dorenkos pastangos Kremliaus galėjo neapsaugoti nuo pralaimėjimo parlamento rinkimuose.

Per gruodžio 18-ąją vykusius parlamento rinkimus partija „Vienybė“ netikėtai gavo labai daug balsų – 23 procentus – ir tik vienu procentu atsiliko nuo komunistų. Dar svarbiau buvo tai, kad Primakovo ir Lužkovo aljansas „Tėvynė – visa Rusija“ patyrė triuškinamą pralaimėjimą: gavo vos 12,6 procento balsų. Jumašėvas teigė, jog tik tada Jelcinas galutinai patikėjo Putino, kaip kylančios politinės jėgos, galia ir priėmė sprendimą pasitraukti iš pareigų pirma laiko, šitaip atverdamas jam kelią į prezidento postą. Jumašėvas taip pat tvirtino, kad Jelcinas tai nusprendė vienas, o Pugačiovo vaidmuo buvęs minimalus.

Memuaruose, kuriuos Jumašėvas parašė už Jelciną, Rusijos prezidentas pasakoja, kaip jis pasikvietė Putiną, kad praneštų jam apie savo sprendimą pasitraukti iš pareigų gruodžio 14-ąją, likus keturioms dienoms iki parlamento rinkimų. Pasak Jelcino, Putinas atrodė nenorintis perimti valdžią. Jelcinas jam pasakęs: „Aš noriu pasitraukti šiais metais, Vladimirai Vladimirovičiau. Šiais metais. Tai labai svarbu. Naujas šimtmetis turi prasidėti kartu su nauja politine era, Putino era. Ar jūs suprantate?“ Jelcinas sakė, kad Putinas ilgai tylėjo prieš atsakydamas, o tada tarė: „Aš nesu pasiruošęs šiam sprendimui, Borisai Nikolajevičiau. Tai sunkokas likimas.“

Tačiau nei kalbos apie tariamą Putino nenorą perimti valdžią, nei neva tik paskutinę minutę Jelcino priimtas sprendimas pasitraukti iš pareigų neatitiko jau atskleistų įvykių. Neatitiko tai ir Pugačiovo ar dviejų kitų Kremliaus pareigūnų pasakojimo, kad toks sprendimas buvo priimtas kur kas anksčiau. Iki parlamento rinkimų likus keliems mėnesiams, Putinas jau iš esmės valdė kariuomenę ir visą teisėsaugos sistemą, taip pat ir saugumo tarnybas. Vykdydamas karinę kampaniją prieš Čėčėniją, Putinas nebūtų galėjęs elgtis taip ryžtingai ar taip „prezidentiškai“, kaip jis elgėsi, jei nebūtų gavęs tam tikro patikinimo, kad jam yra numatytas prezidento postas.

Net jei Putinas asmeniškai ir nenorėjo tapti prezidentu, tuo metu jis buvo tiesiog vienas iš saugumiečių, einančių į valdžią. 1999-ųjų pabaigoje, per kasmetinį čekistų dienos minėjimą, kreipdamasis į FSB darbuotojus Putinas aiškiai išsakė jų dominavimą: „Grupė FSB agentų, paskirtų slapta dirbti vyriausybėje, sėkmingai įvykdė pirmąjį užduoties etapą.“ Putinas kalbėjo išlaikydamas bejausmę išraišką, tačiau baigdamas savo pasisakymą negalėjo sulaikyti pasitenkinimo šypsėnos. Jei tai turėjo būti pokštas, tamsūs šešėliai Putino paakiuose ir jo blyškus, išvargęs veidas bylojo visai ką kita. Putinas saugumiečiams kalbėjo apie tai, kad šalis galiausiai yra jų.

Putino teiginiai nepastebėti nuslinko į antrąjį planą, tačiau jį remiantys saugumiečiai Kremliuje tyliai ruošėsi. Iki metų pabaigos likus trimis dienoms, naujoje vyriausybės interneto svetainėje Putinas publikavo straipsnį, kuris skambėjo kaip manifestas, skirtas saugumo pajėgoms. Straipsnis vadinosi „Rusija ant tūkstantmečių ribos“ ir jame Putinas pirmą kartą išdėstė savąją šalies viziją.

Straipsnis signalizavo, kad Putinas ketina priimti atsakomybę tapti šiandieniniu Andropovo įpėdiniu. Jis bendrais bruožais nusakė naujos epochos valstybinį kapitalizmą, kai Rusijoje stipri valstybės valia bus